

Kautskyjevo shvaćanje revolucije

Ivan Prpić

U našoj poslijeratnoj marksističkoj publicistici djelo Karla Kautskyja je predstavljeno na doista osobit način. Preveden je izuzetno mali broj njegovih rasprava, a izbor nipošto nije reprezentativan.¹ Prevedena su, osim toga, uglavnom historiografska i ekonomska djela nastala prije početka prvog svjetskog rata i oktobarske revolucije.

Istovremeno su objavljene najvažnije kritike Kautskyja. One se, pak, pretežno odnose na Kautskyjeva djela koja nisu prevedena.

Već je takva izdavačka politika dovoljna da probudi interes za cijelo Kautskyjevo djelo. Ali ona, dakako, nije jedini razlog. Iz objavljenih je kritika Kautskyja vidljiva različitost teorijskog i političkog vrednovanja njegova djela. Lenjin je, kao što je poznato, tvrdio da je Kautsky *bio* marksist, ali da je to *prestao* biti, odnosno da je bio socijalist ali da je postao renegat i sluga buržoazije upravo u trenutku kad je Socijaldemokratska partija Njemačke (u daljem tekstu SPD, I. P.) bila suočena s mogućnošću da ozbilji vlastitim programom najavljuvanu i obećavanu socijalističku revoluciju, te s činjenicom da se socijalistička revolucija, nasuprot predviđanjima, dogodila u Rusiji.

Karl Korsch, pak, u djelima *Marksizam i filozofija* i, osobito, *Materialističko shvaćanje istorije pokazuje*² kako je Kautsky od samog početka svog djelovanja tako tumačio Marxa da se s dovoljno razloga može govoriti o kauckijanizmu kao posebnoj, u biti građanskoj doktrini.

Različitost teorijskog i političkog vrednovanja Kautskyjeva djela izaziva brojna pitanja. Ako je Kautsky *bio* marksist i to, ne htijući, prestao

1

Najvažniji je razlog ovog u nas inače ne-uobičajenog postupka vjerojatno nesumnjivo prihvatanje Lenjinove ocjene o Kautskyju kao renegatu marksizma i proletarijata.

2

Ova je Korschova knjiga iscrpna recenzija Kautskyjeva sistematski najvažnijeg djela *Die materialistische Geschichtsauffassung*, Berlin 1927. i stoga se ne bavi sistematski kontinuitetom Kautskyjevih stavova, ali je na više mjesta navedena ocjena jasno izrečena.

biti, valja se upitati, posebno zato što Lenjin nije sistematski analizirao cjelinu Kautskyjeva djela, nego samo neke, prije svega politički relevantne spise, što je s marksističkog stajališta Kautskyjev doprinos marksizmu? Ako je, pak, Kautsky doista tokom cijelog svog djelovanja Marxovom terminologijom izricao u biti građanski »nazor na svijet« ne slijedi li otuda da su i u lenjinizam, putem uvažavanja izvjesnih Kautskyjevih teza, uvučene natruhe tog građanskog stajališta. Ili točnije: nije li i u marksizam koji je u nas, s obzirom na političke utjecaje, bio recipiran preneseno nešto od onog »pozitivnog« u Kautskyjevoj teoriji?

Na ova pitanja, koja nisu samo pitanja o Kautskyju, može se odgovoriti jedino sistematskom analizom ukupnog Kautskyjeva opusa i praktično-političkog djelovanja. Pri tome je, dakako, nužno imati na umu i razumijevanje Marxove teorije u Kautskyjevih kritičara, i zbivanja u empirijskom socijalizmu nakon oktobarske revolucije. Ovdje ćemo tek naznačiti jedan aspekt takvog rada. Pokušat ćemo, analizirajući Kautskyjevo određenje revolucije, i osobito u njegovim ranijim spisima pokazati značenje tog određenja za Kautskyjevo shvaćanje proleterske revolucije. Odlučili smo se za analizu ovog problema jer u bitnome smatramo točnim određenje historijskog materijalizma na kojemu inzistiraju gotovo svi marksisti a sažeto i jasno ga je formulirao Georg Lukacs u svojoj studiji o Lenjinu: »Historijski materijalizam je teorija proleterske revolucije. On je to stoga što je njegova bit pojmovno obuhvaćanje onog društvenog bitka koji proizvodi proletarijat, koji određuje cjelokupni bitak proletarijata; on je to stoga što proletarijat koji teži slobodi nalazi u njemu svoju jasnu samosvijest.«³

2

Tokom svog 60-godišnjeg djelovanja u međunarodnom radničkom pokretu Kautsky je u više navrata raspravljao o revoluciji. Ipak se, upravo zbog toga što se smatrao marksistom i zbog navedenog bitnog obilježja Marxova historijskog materijalizma, pravo Kautskyjevo razumijevanje i određenje revolucije, može izvesti tek imajući na umu njegovo određenje historijskog materijalizma, odnosno marksizma. Pogledajmo stoga najprije kako Kautsky određuje materijalističko shvaćanje povijesti.

Istaknimo odmah: za Kautskyja materijalističko shvaćanje povijesti znači dvoje: ontologijski stav i metodu znanstvene spoznaje. Oba su određenja, manje ili više sistematski izvedena, prisutna tokom cijelog Kautskyjeva djelovanja. Opisujući povodom 25. godišnjice smrti Marxov doprinos znanosti Kautsky ističe kako je Marxova posebna zasluga to što je uspio prevladati postojeću podvojenost prirodnih i društvenih znanosti po-

³ Usporedi Georg Lukács, Lenjin — studija o povezanosti njegovih misli u **Etika i politika**, FPN Zagreb 1972, str. 142.

kazavši kako i u prirodi i u društvu »susrećemo istu vrstu kretanja i razvoja kroz borbu suprotnosti koje uvijek proizlaze iz same prirode, to znači kroz dijalektički razvoj.«⁴ Ali mnogo značajniji je rezultat ovog otkrića: »Time je povijesni razvoj stavljen u okvir prirodnog razvoja, ljudski duh i u njegovim najsloženijim i najvišim — društvenim — ispoljenjima izložen kao dio prirode, prirodna zakonitost njegova djelovanja na svim područjima dokazana, a filozofskom idealizmu i dualizmu izvučeno i posljednje tlo.«⁵

Marxov se materijalizam sastoji dakle u tome što je ljudsko društvo i njegov povijesni razvoj pokazao kao »poseban slučaj« kozmičkog samorazvoja prirode. Takvo će shvaćanje materijalizma imati izuzetno značenje za Kautskyjevo shvaćanje društva. Valja, prije toga, istaknuti da je identično razumijevanje materijalizma Kautsky izvao i u svom glavnom djelu *Die materialistische Geschichtsauffassung* 1927. godine. Ističući kako je materijalizam pogled na svijet ne samo na čovjeka, Kautsky pojašnjuje svoje stajalište: »Marx i Engels su svoje shvaćanje povijesti nazvali materijalističkim jer je ono proizlazilo iz njihova materijalističkog mišljenja, njihova materijalističkog nazora na svijet. Ali oni nisu postali materijalisti time što su otkirli odlučujuću ulogu ekonomije u povijesti.«⁶

Materijalističko shvaćanje povijesti proizlazi iz materijalističke filozofije, ali ono samo nije filozofija. Kautsky će ovaj stav vrlo jasno formulirati u pismu jednom ruskom socijaldemokrati u kojemu naglašava da pod marksizmom ne podrazumijeva »nikakvu filozofiju, nego jednu iskusvenu znanost, jedno posebno poimanje društva.«⁷ Time je naznačen i drugi aspekt Kautskyjeva pojma materijalističkog shvaćanja povijesti, odnosno materijalizma — ono je metoda znanstvene spoznaje: »Ono (materijalističko shvaćanje povijesti) ne želi biti ništa drugo nego upravo poimanje povijesti, metoda istraživanja pokretajućih uzroka povijesnog razvoja društva.«⁸ I u polemici s Bernsteinom Kautsky će isticati kako je materijalističko shvaćanje povijesti metoda istraživanja »posljednjeg razloga« povijesnog razvoja društva. Ovdje su, međutim, jasnije naznačene značajke ove metode. Braneći Marxa od Bernsteinovih optužbi da je zbiljnost nasilno podvao pod već gotove sheme Hegelove dijalektike, Kautsky će osobito isticati one Marxove izjave kojima Marx upozorava čitatelja da je do svojih rezultata došao studijem goleme empirijske građe, i naglašava empirijski karakter Marxove teorije. Ističući kako je znanost o društvu moguća jedino ako se može pokazati determinizam društvenih pojava, Kautsky smatra da je upravo metoda ono što je bitno u Marxovoj teoriji, a ne rezultati. Rezultati se mogu mijenjati, ali metoda ostaje točna. Otuda slijedi i naredna značajka Kautskyjeve interpretacije Marxova nauka — rela-

4 Kautsky, *Die historische Leistung von Karl Marx*, 2. izdanje, Berlin 1919, str. 10.

5 Isto, str. 10.

6 Kautsky Karl, *Die materialistische Geschichtsauffassung* I Dietz Verlag, Berlin 1927, str. 20.

7 Objavljeno u *Der Kampf*, Wien, Jahrgang 1908—1909, str. 452.

8 Kautsky Karl, *Was will und kann die materialistische Geschichtsauffassung leisten?* Neue Zeit, 15. Jahrgang, Stuttgart 1897.

tivizam istine. Za razumijevanje Kautskyjeve interpretacije Marxove metode karakteristično je Kautskyjevo naglašavanje da je razvoj statistike omogućio nastanak materijalističkog shvaćanja povijesti. Istovremeno Hegelova dijalektika na ovom mjestu uopće nije spomenuta među materijalnim i duhovnim pretpostavkama Marxove teorije.⁹

I 1927. Kautsky će ponoviti tvrdnju da je materijalističko shvaćanje povijesti metoda znanstvene spoznaje, ali je ovaj stav sada znatno jasnije izveden. Naglasivši kako je kod Marxa i Engelsa u njihovoj metodi sadržan njihov materijalizam, Kautsky izričito kaže o kakvoj je metodi riječ: »Imamo li snage da odustanemo od spoznaje apsolutnoga, ostanemo li u granicama iskustva, već smo zapali u materijalističku metodu, *to znači metodu prirodne znanosti*«¹⁰ (istakao I. P.).

Materijalističko poimanje povijesti je primjena metode tada moderne prirodne znanosti na društvo. Osobitost je Marxove teorije da je primjenjujući principe tada moderne prirodne znanosti — kauzalitet svega zbivanja, praćenje pojava u njihovoj nužnoj vezi, ograničenost iskustva na svijet pojava i relativnost istine — uspjela znanstveno pokazati povezanost, dapače identičnost prirodnih i društvenih pojava i pokazati kauzalitet društvenog razvoja.

Kautsky, kao što smo vjerujemo pokazali, tokom cijelog svoga razvoja na jednak način shvaća materijalističko poimanje povijesti. Ideal znanstvenosti koji tada dominira duhom vremena, ideal što ga je preuzeo u svojoj mladosti od Darwina, Kautsky će zadržati i kada prihvati Marxovu terminologiju.

Dvoznačno određenje materijalizma određuje Kautskyjevo poimanje društva, povijesti i revolucije.

Dosljedno istaknutom stavu da je društvo samo dio prirode Kautsky tokom cijelom života nastoji otkriti identičan zakon života u cijeloj prirodi i pokazati veze i sličnosti čovjeka s ostalim oblicima života. Otuda i njegovo biologističko poimanje čovjeka i društva. U *Ethik und materialistische Geschichtsauffassung* Kautsky govori o društvu općenito i nalazi ga i među životinjama: »Zajednički život individua iste vrste, najjiskonskiji oblik društvenog života je i najjiskonskiji oblik života uopće.«¹¹ Ističući prije svega borbu za opstanak kao mogući razlog upojedinjavanja kod pripadnika pojedinih životinjskih vrsta, Kautsky napominje da postoje i životinje — osobito biljožderi — kojima u borbi za opstanak više prilike pruža život u društvu. U tih je životinja moguće prenošenje iskustva, pa čak i svojevrсна podjela rada. Time i nastaje organizacija koja ovaj skup čini društvom. Naime, pojedini individuumi obavljaju zadatke — na primjer stražu, dok se krdo ili jato odmara — u ime ostalih i postaju organom zajednice kao cjelovitog *organizma*. Kao prirodni organizam društvo ima

9
Usporedi: Kautsky Karl, **Ethik und materialistische Geschichtsauffassung**, Dietz Verlag Berlin 1930, 73. i dalje.

10
Die materialistische Geschichtsauffassung, I, str. 65.

11
Ethik und die materialistische Geschichtsauffassung, str. 58.

sličnosti s pojedinačnim životinjskim organizmom, ali postoje i bitne razlike: »Poput životinjskog (organizma, I. P.) i društveni će se bolje održati u borbi za opstanak što su jedinstveniji njegovi pokreti, što je čvršća povezanost, što je veća harmonija njegovih dijelova. Ali društvo nema čvrstog skeleta koji drži meke dijelove, nema kože koja obavija cjelinu, nema krvotoka koji prehranjuje sve dijelove, nema srca koje ga pokreće, nema mozga koji objedinjuje njegovu volju, njegove pokrete. Njegova jedinstvenost i harmonija kao i povezanost mogu proizići jedino iz djelovanja i htijenja njegovih članova. A ovo jedinstveno htijenje će biti to sigurnije, što više proizlazi iz jakog nagona.«¹²

U istom djelu Kautsky će nastojati društvenost i životinja i čovjeka, uključujući i moralno ponašanje, utemeljiti u socijalnim nagonima. Socijalni nagoni su temelj društvenosti, ono što društvo tek uspostavlja. Decidirano je ovaj stav izveden u *Die materialistische Geschichtsauffassung*: »Najvažnije veze društva od početka su činili socijalni nagoni i slaganje interesa u mišljenju, htijenju članova društva, čemu se u pojedinim slučajevima pridružuje uzor starijih ili obdarenijih, kao i povremena sporazumijevanja u pojedinim situacijama.

I do danas ti faktori više drže društvo zajedno, nego djelatnost u zadnjim tisućljećima toliko nabujalog ccha pravnika.«¹³

Ovakvom se shvaćanju društva nužno nameće pitanje: što je differentia specifica ljudskog društva? Pokazavši kako već životinje proizvode sredstva za zadovoljenje potreba, kako primjenjuju alate i primjenjuju izvjesne elemente podjele rada Kautsky odgovara: »S proizvodnjom sredstava za proizvodnju započinje očovječenje čovjeka—životinje; time se čovjek odvajava od ostalog životinjskog svijeta da bi utemeljio svoje vlastito carstvo, carstvo s posebnom vrstom razvoja kakva je nepoznata ostaloj prirodi i tamo ne nalazi sebi jednake.«¹⁴ Pokazavši kako su u društvenosti ljudske vrste dani uvjeti očuvanja iskustva primjene novootkrivenih alata Kautsky nastavlja: »Od sada tehnički progres čini temelj cjelokupnog razvoja čovječanstva. Na njemu, a ne na posebnoj božanskoj iskri počiva sve po čemu se čovjek razlikuje od životinje.«¹⁵

Ovaj je stav, kojim se ekonomska, odnosno proizvodna sfera reducira na tehniku, Kautsky zastupao i u raspravama koje su nastale prije *Ethik und materialistische Geschichtsauffassung* i u *Die materialistische Geschichtsauffassung*.¹⁶ Ovdje ne možemo izvoditi sve posljedice koje slijede iz

12
Isto, str. 61.

13
Die materialistische Geschichtsauffassung, str. 272

14
Ethik und materijalistische Geschichtsauffassung, str. 80

15
Isto, str. 82.

16
Tako u već citiranom napisu »Was will und kann die materialistische Geschichtsauffassung« Kautsky, objašnjavajući stav da je ekonomska baza pokretač povijesnog razvoja, kaže: »U krajnjoj liniji ekonomski razvoj nije ništa drugo nego razvoj tehnike, to znači redosljed pronalazaka i otkrića.« *Neue Zeit*, 15. Jahrgang, Stuttgart 1897, str. 231. Usporedi isto tako *Die materialistische Geschichtsauffassung* I, str. 571—691.

identifikacije tehnike kao »prvog uzroka« očovječenja čovjeka-životinje i interpretacije povijesti kao razvoja tehnike, odnosno kao »redoslijeda pronalazaka i otkrića«. Istaknut ćemo stoga samo one koje su relevantne za razumijevanje Kautskyjeva određenja revolucije. Određenje tehnike — jednog dijela proizvodnih snaga umjesto totaliteta proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa — kao osnovnog pokretača ljudskog razvoja, tehnike koja je shvaćena kao »umjetni organ« odvojen od čovjeka, organ koji multiplificira čovjekovu snagu i omogućuje podjelu rada, a nezavisan je od društvenih odnosa znači isticanje društvu izvanjskog načela iz kojeg se objašnjava razvoj društva. Povijest je time pojmljena kao razvoj koji je nezavisan od proizvodne djelatnosti, razvoj koji je determiniran do razine prirodne nužnosti, iako su, kao i u prirodi mogući »skokovi« koji su zapravo poremećaji ravnomjernog razvoja. Ovakvim postupkom gubi se kriterij epohalnog strukturiranja povijesti i razlikovanja svakoj epohi imanentnog racionaliteta. Revolucija u ovom najopćenitijem značenju je »katastrofa« koja može pospješiti razvoj, ali ona je nepredvidiva kao i svaka druga prirodna nepogoda. O njoj se ništa ne može reći osim da će se dogoditi. Ipak, kakve posljedice slijede iz ovakvog shvaćanja povijesti za Kautskyjevo određenje socijalne, odnosno političke revolucije postaje jasnije tek nakon što razmotrimo poteškoće u koje dopijeva Kautsky prilikom opisa društva.

S obzirom na to da proizvodni odnos (shvaćen i kao odnos prema prirodi i kao odnos među ljudima u proizvodnji) ne shvaća kao izlazište konstitucije društvenosti Kautsky ne može, strogo uzevši, izvesti unutrašnje raščlanjenje društva iz odnosa u proizvodnji. Dapače, u *Die materialistische Geschichtsauffassung* on¹⁷ izričito kaže da su ovakvi pokušaji — na pr. u Buharina — nemarksistički. Povijesni nastanak klasa Kautsky mora objasniti sukobom zaraćenih plemena oko raspodjele sredstava za život. On, dakle, nastanak klasnih razlika mora *unijeti* u društvo. Dapače, i u kapitalizmu Kautsky, nakon što je ustvrdio da klasu ne čini samo »istovetnost izvora dohotka, nego i istovetnost interesa i istovetnost suprotnosti prema drugim klasama koja otuda slijedi, od kojih svaka teži da suzi izvor dohotka druge klase« mora klase odrediti s obzirom na raspodjelu nacionalnog proizvoda: »... prije svega, koliko god da bude velik cjelokupni produkt participacija svake pojedine klase, na njemu se u današnjem društvu ne regulira planski, nego je određena ekonomskim i političkim borbama različite vrste, pri čemu svaka klasa koristi sva svoja sredstva moći kako bi zadobila što je moguće veći udio. Na toj *metodi raspodjele proizvoda* (istakao I. P.) počivaju sve klasne razlike, klasne razlike i klasne borbe.«¹⁸

Klasne razlike su razlike u bogatstvu, a klasa nije određena iz funkcioniranja procesa proizvodnje jer je načelo razvoja — tehniku — odredio nezavisno od odnosa u proizvodnji.

Iz ovakvog shvaćanja klasa i njihova nastanka slijedi i shvaćanje klasne borbe.

17

Usporedi *Die materialistische Geschichtsauffassung* II, str. 11. i dalje.

18

Kautsky, *Klasseninteresse-Sonderinteresse-Gemeininteresse*, *Die Neue Zeit*; 15. Jahrgang str. 242.

»Za Marxa je naprotiv klasna borba bila samo poseban oblik općeg zakona razvoja prirode, koji nipošto nije mirne vrste.«¹⁹ O kojem je »općem zakonu razvoja prirode« riječ objasniti će Kautsky u spisu »Der Weg Zur Macht« (1909.) »Klasne borbe su borbe volja. Volja za život kapitalista nalazi uvjete koji je gona da povinuje volju radnika i da je sebi podredi. Bez povinovanja volje ne bi bilo kapitalističkih profita, kapitalisti ne bi mogli egzistirati. Volja radnika da žive njih opet tjera da rebeliraju protiv volje kapitalista. Otuda klasna borba.«²⁰

Klasna borba prema tomu nije, ona to s navedenog stajališta i ne može biti, borba za drugačiji način proizvodnje života, za drugačiji život, nego samo za drugačiju raspodjelu sredstava za život, borba za održanje.

Prije nego što naznačimo što takvo shvaćanje klasne borbe znači za određenje revolucije, valja upozoriti na još jednu izuzetno značajnu posljedicu Kautskyjeva pretvaranja Marxove teorije u pozitivnu znanost o društvu i njegova stava da je tehnika krajnji uzrok povijesnog kretanja. Ovakvim metodološkim pristupom Kautsky ne može, upozorio je na to s pravom Cunov, valjano obrazložiti povijesno porijeklo i smisao razdvajanja društva i države i proniknuti potrebu njihova kategorijalnog razlikovanja, iako može postojeće razlike opisati. Opravdanost ovog prigovora vidljiva je već u činjenici da Kautsky od samog početka državu shvaća kao instrument vladajućih klasa, ali i kao organizaciju zajedništva. Tako je na primjer u objašnjenjima uz Erfurtski program moderna država pojmljena kao ona društvena organizacija koja je dovoljno velika da bi mogla organizirati autonomnu socijalističku proizvodnju, te je istovremeno prisutno shvaćanje da država nije samo organ klasne vladavine, nego i zajednica narodnog života. I taj stav će Kautsky zadržati tokom cijelog svog djelovanja, a posebno će u polemici s Lenjinom isticati da demokratska država ne mora biti organ klasne vladavine.

Time su, vjerujemo, naznačeni neki elementi za razumijevanje Kautskyjeva pojma revolucije. Ona je »katastrofa«, »skok« koji nužno slijedi iz razvoja shvaćenog kao borba suprotnosti. Kad je riječ o socijalnoj revoluciji njezino ozbiljenje ovisi o odnosu snage klasa, ali je dugoročno gledano, revolucija proletarijata nužna. Istovremeno — to slijedi iz određenja klasa i svođenja klasne borbe na borbu različitih volja za život — ona je samo *metoda* klasne borbe, put k vlasti, koji svoj naziv zaslužuje zato što zahtijeva dolazak na vlast nove, do tada potlačene klase koja uvijek zadovoljava volju za životom sve širih slojeva društva. Otuda se revolucija uvijek očituje kao osvajanje političke vlasti i kao promjena organizacije ekonomskog života, koja promjena omogućava, prije svega, drugi način raspodjele nacionalnog proizvoda i, kad je riječ o proleterskoj revoluciji ukidanje uvjeta za obnavljanje klasnih društava i eksploatacije. Ali ovo je uglavnom sve što se o revoluciji može reći. Ništa se ne može reći o njezinim pojavnim oblicima, vremenu pojavljivanja, načinima i sredstvima borbe i sl. Ona nije kategorija koja je relevantna za materijalističko poimanje povijesti kao pozitivne znanosti.

19
Die historische Leistung von Karl Marx,
str. 13.

20
Kautsky, **Der Weg zur Macht**, Buchhandlung Vorwärts, Berlin 1910, str. 42.

Ovaj je pojam revolucije pretpostavka Kautskyjeva određenja proleterske, odnosno socijalističke revolucije. Sadržajno iscrpnije određenje Kautskyjeva shvaćanja proleterske revolucije, određenje koje bi pretpostavljalo izvod posebnosti proleterske revolucije, zahtijevalo bi, prije svega, analizu Kautskyjeva shvaćanja kapitalističkog načina proizvodnje života, građanske demokratske države proleterijata i njegove partije. To, međutim, prelazi granice ovog rada. Jedno se, ipak, može reći: izvedena određenja revolucije općenito vrijede i za proletersku revoluciju. Kautsky smatra da i ona slijedi prirodnom nužnošću iz funkcioniranja kapitalističkog načina proizvodnje života, ali ne može ništa reći kada će ona izbiti, hoće li biti demokratska ili nasilna, što će joj, osim zaoštavanja klasnih suprotnosti sve prethoditi.

Zaključujući može se reći: ima dosta razloga da se propita održivost Lenjinove tvrdnje kako je Kautsky bio marksist a to prestao biti, odnosno bio socijaldemokrat koji je postao sluga buržoazije. I Kautskyjevo shvaćanje Marxove teorije i njegovo shvaćanje revolucije govori u prilog ovoj tvrdnji. Kako je, naime, i u našoj i u stranoj literaturi u više navrata istaknuto, iz Kautskyjeva shvaćanja Marxove teorije kao znanosti slijedi odvajanje znanosti od njezina društvenog bitka i njegova zbivanja, kao njezina »predmeta«. Takva znanost stoga prihvaća svoj predmet u njegovu ustrojstvu i uvijek naknadno o njemu reflektira. Ona nije samosvijest društvenog bitka i kao takva konstitutivna za njegovo zbivanje. Istovremeno je praksa »oslobođenja« kriterija svjesnog političkog djelovanja i svedena na puki pragmatički čin. Ona je taktiziranje u okviru činjenica koje su se već dogodile. S obzirom na to o Kautskyjevoj teoriji se može govoriti kao takvoj interpretaciji Marxova nauka koja je toliko reducirala pojam revolucije u Marxa da postojeće zapravo ne stavlja u pitanje. Ali ona je takva bila od samog početka Kautskyjeva djelovanja. Drugo je pitanje zasluga Kautskyja za idejno profiliranje proleterijata kao posebne klase kapitalističkog društva i nesumnjivo nastojanje da se on konstituirao kao poseban politički subjekt, zasluga koje su nesumnjive i povijesne izuzetno važne. Cjelovita ocjena Kautskyja morat će, vodeći računa pored ovoga i o činjenici da Kautsky piše i djeluje u SPD u određeno vrijeme, razlučiti ove razine i cjelovitije pokazati teorijski i politički domašaj Kautskyjeve interpretacije Marxove teorije.